

**Хасенов Е., «Фемида» Заң академиясының 2-бағам магистранты
Ғылыми жетекшісі: М. К. Ынтықбаев, қылмыстық және іс-жүргізу
кафедрасының меңгерушісі, заң ғылымдарының кандидаты**

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ БІТІМ ҰҒЫМЫ

Қылмыстық-құқықтық қатынастар деп қылмыс жасау фактісінен бастау алатын қылмыс жасаған және соның салдарынан жазалануы тиіс тұлғамен және қылмыс жасап кінәлі болған тұлғаға қылмыстық заңда көзделген мәжбүрлеу шараларын қолдануға құқылы мемлекет арасындағы қатынастар түсініледі. Қылмыстық құқықтың дамуы барысында бітім мемлекеттік органдардың белсенді бітімгерлік ролі арқылы қатысушылардың өзара бағыттас заңи маңызды әрекеттерінің жиынтығы ретінде жүзеге асатын, қоғамда қылмыс жасау нәтижесінде пайда болатын жанжалды реттеудің арнайы қылмыстық-құқықтық тетігі ретінде институттанды. Оның үстіне заңнамада солар туралы істер бойынша бітім мүмкін болатын қылмыстардың шеңбері айқындалған.

Құқық салаларының бітімнің қолданылу мүмкіндігі бар қылмыстық және қылмыстық-үдеріс құқығы болып бөлінуіне байланысты ол (бітім) заңнамада материалдық та, сондай-ақ процессуалдық құқықтың да нормасы болып бекітілді. Сонымен талданып отырған бітім институтын тұтас алғанда қылмыстық-құқықтық және қылмыстық үдерістік сипаттағы ерекшеліктері бар кешенді құқықтық институт ретінде тану керек. Қылмыстық іс жүргізу заңнамасының қылмыстық заңнамаға қатысты бағыныштылығын ескере отырып, бітім түсінігінің қылмыстық-құқықтық аспектісін негізгі деп санаймыз.

Қылмыстық құқық теориясында жәбірленушімен бітімге келу түсінігі біркелкі емес. Қылмыстық-құқық зерттеушілері мен қылмыстық іс жүргізу зерттеушілерінің «бітім» түсінігінің мазмұнын ұғынуы көптеген авторлардың түсіндірме жасау кезінде оны тұлғаны қылмыстық жауапкершілікке тартудан жәбірленушінің біржақты бас тарту трактовкасына негізделетінін көрсетеді.

Қылмыстық іс жүргізуде материалдық құқықпен салыстырғанда жәбірленушімен бітімдесудің екі түрі бар:

1) жәбірленушінің қылмыс жасаған тұлғаны қылмыстық жауапкершіліктен босату туралы ерік білдіруі мемлекеттік орган үшін міндетті болатын бітім (жеке айыптау істері бойынша бітім). Мұнда жәбірленушінің ерік білдіруінің императивті сипаты өзге ешқандай заңи шарттармен (жағдайлармен) байланысты емес;

2) жәбірленушінің қылмыс жасаған тұлғаны қылмыстық жауапкершіліктен босату туралы ерік білдіруі мемлекеттік орган үшін міндетті болмайтын бітім (жария және жеке-жария айыптау істері бойынша бітім). Мұнда жәбірленушінің ерік білдіруі босатудың шарты ретінде белгілі бір заңи жағдайлармен байланысты¹.

Біз зерттеп отырған мәселеге қатысты қылмыстық істі қысқартудың негізі бұл туралы жәбірленушінің өтініші емес, тек жәбірленуші мен қылмыс жасаған тұлғаны бітімдесуі бола алады. Өйткені жәбірленушінің өтініші жәбірленуші мен қылмыс жасаған тұлға арасында келісімге қол жеткізілгенін ғана айғақтайды.

Заңмен қорғалатын жоғары әлеуметтік құндылықтар – адамның табиғи құқықтары мен бостандықтарының бастапқылығы мен ажырамастығын мойындау негізінде қылмыстық саясатты гуманизациялау стратегиясы қазақстандық қылмыстық құқықтағы «қудалаушылықсыз» бағыттың өзектілігін негіздейді. ҚР қолданыстағы қылмыстық заңнамасы осыған ықпал

етеді, бұл ең алдымен қылмыстық жауапкершіліктен босатудың жаңа негіздері – жәбірленушімен бітімдесуді қарастыратын ҚР ҚК 67-бабын енгізудің нәтижесінде мүмкін болып отыр.

¹ Давыдова Е. В., Кибальник А. Г., Соломоненко И. Г. Примирение с потерпевшим в уголовном праве. — Ставрополь: Ставропольсерисшкола, 2002. — С. 35-36.